

VREDNOTE V ŠOLI IN V IZOBRAŽEVANJU UČITELJEV

Alenka Polak, Cveta Razdevšek-Pučko

KLJUČNE BESEDE: vrednote, stališča, osebnost učitelja, izobraževanje učiteljev, oblikovanje vrednot pri pouku

KEYWORDS: values, attitudes, teacher's personality, teacher education, teaching and development of values

POVZETEK

Vsakršno znanje vsebuje tudi vrednote in stališča. V prispevku predstavljamo, kako zaznavajo študenti-bodoči učitelji vrednote v šoli in v svojem izobraževanju. Iz raziskave veje zelo jasno sporočilo in sicer, da je potrebno biti odprt do različnih vrednot ter to odprtost podpreti z vrsto različnih pristopov k učenju in poučevanju v razredih in programih izobraževanja učiteljev.

ABSTRACT

All bodies of knowledge involve values and attitudes. This article is describing attitudes and perception of teacher education students concerning values education in schools. The clear message, which has emerged from this study is that is a need to be open to a range of values and thus to support this with a range of teaching and learning approaches in classrooms and in teacher education programs.

UVOD

Ni mogoče zanikati, da je vsak kurikulum tudi ekspresija vrednot. Nekatere so bolj eksplicitne, izražene tudi v povsem določenih ciljnih kurikulumu ter identificirane s strani pedagoških strokovnjakov, druge pa se implicitno prepletajo s subjektivnimi teorijami posameznih učiteljev ter se izražajo le preko njihovega pedagoškega ravnanja. Ko so vrednote jasno izražene in javno podprte, predstavljajo temeljno podlago za načrtovanje pedagoškega procesa (na makro in mikro nivoju); ko pa so nejasne in javno težje prepoznane, ugotovimo, da je odločitev o vključenosti le-teh v učne načrte težka ter da zahteva konfrontacijo širše strokovne javnosti.

Ob razmišljanju o integriranosti vrednot v pedagoški kontekst naj navedemo le nekatera od mnogih odprtih vprašanj strokovne javnosti, npr.: so vrednote prevzete ali naučene (Ling, Cooper & Burman, 1993), se oblikujejo zavedno ali nezavedno (Koster, Korthagen & Schrijnemakers, 1993), kolikšna je nevarnost, da predstavlja vpletenost vrednot v kurikulum obliko socialne kontrole (Ling, Burman & Cooper, 1994), katere vrednote in norme naj v šoli poučujemo ter kako (Hermans, Creton, 1993), smo v pričakovanju novih (?) vrednot ali novega vrednotenja vrednot (Musek, 1993), naj uvedemo poseben šolski predmet ali vzgojno-izobraževalno področje (Pediček, 1993) itd. Odprtih in polemčnih vprašanj nikakor ne zmanjka.

Podobna vprašanja pa si gotovo postavlja v sebi tudi vsak izmed nas, saj so vrednote tisto temeljno področje, ki oblikuje naš odnos do vsakdanje realnosti.

Očitek, da se v naših šolah vse preveč izobražuje in premalo vzgaja, velja že za splošno laično in strokovno ugotovitev, čeprav bi jo ob natančnejšem definiranju, kaj točno mislimo z besedo vzgoja, hitro zanikali. Če pojmuje vzgojo v najširšem smislu, t.j. kot vsakršno socialno interakcijo med ljudmi (namerno in nenamerno), potem zelo težko govorimo o odsotnosti vzgoje oz. vrednostnega oblikovanja v šolski situaciji. Vprašanje pa je, v kolikšni meri je to vrednostno vplivanje namerno in pri posamezniku z vplivno močjo (sošolec, učitelj, drugi delavci šole) ozaveščeno.

Bistvo tega prispevka pa ni navajati in komentirati argumente ZA ali PROTI vrednotam v šoli, ker tam (v taki ali drugačni obliki) že obstajajo, ampak predstaviti stališča bodočih razrednih učiteljev (učiteljic, z eno samo moško izjemo) o vlogi učitelja na področju vrednot, o didaktičnih vprašanjih in problemih, ki se ob tem postavljajo ter o vključenosti vrednot v učne načrte.

METODA

V raziskavi smo uporabili vprašalnik avstralskih avtoric Ling, Cooper in Burman (1993), ki smo ga z namenom, da sodelujemo v mednarodni primerjalni raziskavi, prevedli ter aplicirali (v maju 1994) pri 102 študentih drugega letnika razrednega pouka na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Vprašalnik je bil anonimen, zahteval pa je podatke o smeri in letniku študija, spolu in približnem številu dni pedagoške prakse, ki jih je študent v času svojega (srednješolskega in dodiplomskega) izobraževanja opravil na šoli. O sami vsebini vprašalnika študenti niso dobili podrobnejših informacij ali navodil. Vprašalnik je bil apliciran v času seminarja iz pedagoške psihologije. Od 105 študentov so trije odklonili izpolnjevanje vprašalnika.

Z metodo intervjuja smo skušali problematiko vrednot v šolski praksi podrobneje in bolj praktično osvetliti. Šest prostovoljno prijavljenih študentov (ženskega spola) smo zaprosili, da v sproščnem razgovoru posamično spregovorijo o svojih izkušnjah in mnenjih. Intervju je bil usmerjan s petimi zelo odprtimi vprašanji, ki jih navajamo skupaj z ugotovitvami. Intervjuje smo posneli na kaseto, na osnovi katere smo kasneje izdelali dobeseden zapis. Le-tega smo vsebinsko kvalitativno analizirali.

Odgovore na vprašanja, ki jih je vprašalnik vseboval, smo analizirali z metodo analize vsebine. Na tak način smo oblikovali kategorije in ugotovili frekvence javljanja za dve različni skupini študentov posebej. V prvo skupino smo uvrstili študente, ki so imeli manj kot trideset dni pedagoške prakse na šoli, v drugo pa študente s tridesetimi in več dnevi prakse. Vsak študent je lahko napisal več odgovorov, zato je skupno število frekvenc večje od 100 %.

Tabelarna predstavitev vzorca:

SKUPNO ŠTEVILO ŠTUDENTOV:	102 (101 Ž, 1 M)
število študentov z manj kot 30 dni pedagoške prakse: min=14, max=26, x povpr.=18	30 (30 Ž) 29,4 % sodelujočih
število študentov s 30 in več dnevi pedagoške prakse: min=30, max=120, x povpr.=43	72 (71 Ž, 1 M) 69,6 % sodelujočih

V nadaljevanju predstavljamo najprej kvalitativno analizo odgovorov naših študentov, dodajamo pa tudi nekaj skupnih ugotovitev mednarodne primerjalne študije, v kateri so sodelovali raziskovalci iz Avstralije (L.Ling, M.Cooper, E.Burman), Anglije (J. Stephenson), ZDA (W. Peter, P. Beard) in Slovenije (C. Razdevšek-Pučko, A.Polac). Ugotovitve so bile predstavljene na 19. letni konferenci ATEE (Association for Teacher Education in Europe) v Pragi, septembra 1994.

KVALITATIVNA ANALIZA ODGOVOROV VPRAŠALNIKA

Kakšna je po vašem mnenju vloga učitelja na področju oblikovanja stališč in vrednot (npr. mir, svoboda, strpnost, sodelovanje, človekove pravice, varovanje okolja,...) v razredu?

Večina od 102 študentov razrednega pouka (75%) meni, da ima učitelj (dokaj, zelo, ekstremno) pomembno vlogo in položaj glede stališč in vrednot v razredu.

Študenti poudarjajo pomembnost učiteljeve vloge zlasti na razredni stopnji osnovnošolskega šolanja, kjer so otroci mlajši in bolj dovzetni za spreminjanje stališč in vrednot. Na tej stopnji je proces identifikacije učenca z učiteljem močnejši in vplivnejši kot na drugih razvojnih stopnjah. Študenti - bodoči učitelji so prepričani, da se mora učitelj zavedati stališč in vrednot učencev ter, da mora biti zanje do neke mere odgovoren. Tega mnenja so predvsem študenti z več kot tridesetimi dnevi pedagoške prakse.

Glede na dobljene frekvence odgovorov na to vprašanje je naslednja najbolj izražena kategorija mnenj (navedlo jo je 41% vseh vprašanih študentov) stališče, da je najpomembnejši faktor vplivanja učiteljevo vedenje, njegov način reagiranja v razredu kot npr. biti dosleden, pošten, objektivni. Učitelj naj bi bil primer in model primerne vedenja. To kategorijo odgovorov smo zasledili zlasti pri študentih z več (kot 30-timi dnevi) prakse.

Približno 20% vprašanih študentov meni, da ima učitelj v razredu veliko možnosti za vplivanje na stališča in vrednote učencev predvsem zato, ker preživi z njimi pretežen del njihovega dneva in zato, ker učencem predstavlja pozitivno avtoriteto.

Podoben odstotek odgovorov študentov poudarja moč učiteljevega vplivanja in/ali prenašanja stališč in vrednot na učence predvsem preko verbalnih načinov komuniciranja, npr. s pogovorom, diskutiranjem, spraševanje, pripovedovanjem,...). Tovrstnega mnenja so izključno študenti z več pedagoške prakse.

V odgovorih na vprašanja smo zelo pogosto srečali trditev, da je zelo pomembna usklajenost med stališči in vrednotami učitelja, učencev in njihovih staršev. Bolj kot

so le-ti skladni (kongruentni) med seboj, manjša je verjetnost, da bo pri izpostavitvi določenega stališča in vrednote prišlo do konfliktna situacije.

Pri vsebinski analizi tega vprašanja smo ugotovili, da skoraj 18% vprašanih študentov poudarja osebnost učitelja kot pomemben faktor vplivanja na stališča in vrednote učencev. Učiteljeva lastna stališča in vrednote, načini njihovega izražanja in izživetja igrajo v procesu formiranja učenčevih stališč in vrednot zelo pomembno vlogo.

Le nekaj študentov (8%) je mnenja, da je v zvezi z vrednotami in stališči učiteljeva vloga omejena. Bolj pomembno vlogo v tem procesu pripisujejo starešem učencev, saj preživijo z njimi bistveno več časa kot učitelj.

Na katere probleme ali vprašanja v zvezi s stališči in vrednotami pričakujete, da boste naleteli pri svojem delu v razredu?

Odgovore na to vprašanje smo kategorizirali v sledeče skupine problemov, ki vključujejo nekatere vrste vrednot:

Večina študentov pričakuje, da bo pri svojem delu srečevala predvsem probleme v zvezi z netolerantnostjo med ljudmi. Zaskrbljeni so nad versko, politično, narodnostno in ekonomsko nestrpnostjo, ki je še posebej evidentna v našem prostoru in času. Naštete probleme so kot bolj pereče zaznavali predvsem študenti z več pedagoške prakse.

Na drugem mestu po pogostosti pojavljanja so odgovori, ki se navezujejo na odnose med ljudmi. Problemi sodelovanja, strpnosti do različnosti, razumevanja ljudi (otrok) s posebnimi potrebami, problemi glede discipline, problemi, ki se nanašajo na družinsko in osebno izpostavljenost do drugih, so problemi, za katere študenti pričakujejo, da jih bodo srečali pri svojem delu.

Naslednjo kategorijo bi lahko poimenovali splošne človeške vrednote. Sem sodi vsakodnevna življenjska problematika, npr. ljubezen, prijateljstvo, mir, svoboda, resnica in poštenost, človekove pravice in pravičnost. Naštete etične vrednote so bile kot potencialna problemska področja identificirane predvsem s strani študentov z več prakse.

Tudi pri tem vprašanju je veliko študentov v svojih odgovorih izpostavilo problem razlik med stališči in vrednotami učitelja, učencev in njihovih staršev. Po njihovem mnenju je od te usklajenosti odvisen uspeh vplivanja na oblikovanje stališč in vrednot učencev.

Sledi kategorija, ki predstavlja človekov odnos do okolja kot npr. skrb za naravo, naravna bogastva in ozračje.

Ostale odgovore na zgornje vprašanje bi lahko razdelili v dve kategoriji: v eni so zastopani tisti, ki pričakujejo probleme zaradi neizoblikovanih stališč in vrednot učencev, druga skupina pa so problemi, ki jih študenti pričakujejo v zvezi s poučevanjem vrednot. Sem sodijo vprašanja in dileme, kako predstaviti in razložiti učencem nekatere (tudi sporne) vrednote, kako izbrati ustrezne metode poučevanja, kako oblikovati ali preoblikovati učiteljeva stališča in vrednote, ko jasno ugotovimo njihovo neustreznost.

V primeru nekaterih skupin odgovorov (kjer smo to posebej omenili) v zvezi s pričakovanimi problemi so frekvence pojavnosti (po deležu na število študentov dane skupine) višje v skupini študentov z več kot tridesetimi dnevi pedagoške prakse, zato lahko sklepamo, da so imeli študenti z več prakse tudi več možnosti, da dane probleme srečajo v praksi, kar je spodbudilo njihovo razmišljanje v tej smeri.

Katere pristope (metode) bi moral po vašem mnenju spoznati (obvladati, razvijati s študijem) bodoči učitelj v zvezi z njegovo vlogo pri oblikovanju stališč in vrednot v razredu?

Študenti so v zvezi s tem vprašanjem navedli veliko strategij in spretnosti. Njihove odgovore lahko razdelimo v tri kategorije:

- metode, kjer je poudarjena aktivna vloga učencev (diskusija z argumentacijo, igra vlog.),
- metode, kjer gre za učiteljev indirektni vpliv (preko njegovega sistema vrednot in osebnega zgleda),
- nujne karakteristike pristopov, s tolerantnostjo na prvem mestu in ponovnim poudarkom na osebnem zgledu učitelja.

Poglejmo si podrobneje vse tri kategorije:

V okviru metod, ki predpostavljajo aktivno vlogo učencev, se najpogosteje pojavlja diskusija, ki naj bi vključevala aktivno poslušanje, upoštevanje mnenj drugih, razjasnjevanje dilem, itd. Študenti so poudarili pomembnost jasnega argumentiranja mnenj, da ne bi v diskusiji prevladala stališča učitelja zaradi njegove avtoritete, ki jo ima v razredu. Študenti so navajali še druge pristope, kot npr. igra vlog, metoda reševanja problemov, projektna metoda in izkustveno učenje.

Druga najštevilčnejša kategorija odgovorov poudarja pomembnost razvijanja učiteljevega lastnega vrednostnega sistema, razširjanje okvirov njegovega znanja ter potrebe po osebnostni in strokovni rasti.

Tretja skupina odgovorov pa vsebuje nujno potrebne karakteristike metod in pristopov. To so tolerantnost, kritičnost, zaupanje in zaupljivost.

V okviru te skupine odgovorov srečamo tudi jasno izpostavljen pogoj nevsiljivosti oz. neprisiljenosti. Po mnenju študentov učitelji nimajo nobene pravice vsiljevati svojih vrednot učencem. Obvladati morajo spretnosti indirektno komunikacije, najpomembnejši pa je vpliv njihovega osebnega zgleda.

V okviru vprašanja o metodah smo ugotovili, da se skupini študentov, razdeljenih na osnovi obsega opravljene pedagoške prakse, med seboj razlikujeta. Študenti, ki imajo manj pedagoške prakse na šoli, poudarjajo predvsem pomen učiteljevega lastnega sistema vrednot, učiteljevo znanje in karakteristike omenjenih pristopov, medtem ko se študenti z več prakse nagibajo k razmišljanju o bolj praktičnih stvareh; bolj pogosto navajajo konkretne metode in pristope, najpogosteje diskusijo kot pristop, katerega nujen pogoj je aktivno sodelovanje učencev.

Katere so po vašem mnenju tiste sestavine (področja, vsebine, metode,...), vašega pedagoškega usposabljanja, ki vas v največji meri pripravljajo na vašo vlogo učitelja kot oblikovalca vrednot in stališč v razredu?

Na osnovi odgovorov študentov na to vprašanje smo oblikovali šest kategorij, ki jih v nadaljevanju vsebinsko predstavljamo.

Študenti so kot področja, kjer si lahko pridobijo največ znanja in spretnosti za oblikovanje in izražanje lastnih stališč ter vrednot, najpogosteje navedli pedagogiko, psihologijo (razvojno in pedagoško) in pedagoško metodologijo. Ta predmetna področja so vsebovana v programu dodiplomskega izobraževanja razrednih učiteljev pri nas in se problematike vrednot tudi najožje dotikajo.

Drugo najpomembnejše oz. najvplivnejše področje pedagoškega izobraževanja je pedagoška praksa, vključno z lastnimi življenjskimi izkušnjami, poskusi reševanja problemov znotraj razreda in opazovanjem poučevanja drugih učiteljev.

Približno četrtina študentov poudarja oblike aktivnega dela v času dodiplomskega izobraževanja kot pomembne oblikovalce stališč in vrednot. Metode učenja z lastno aktivnostjo v vlogi usposabljanja za bodoči poklic, npr. diskusije, vaje, seminarji, sodelovalno učenje, igre vlog, skupinsko delo, izmenjava mnenj in stališč med kolegi..., predstavljajo študentom pomemben vir izkušenj za lastno razmišljanje in oblikovanje vrednot.

Desetina študentov, ki so sodelovali v anketi, je izjavila, da za vlogo oblikovalca vrednot in stališč niso usposobljeni. Počutijo se prepuščene samim sebi in svoji lastni iznajdljivosti.

Naštejte tri najpomembnejše kriterije, ki bi jih bilo po vašem mnenju treba upoštevati pri sprejemanju odločitev o vključevanju ali izločanju različnih vsebin v učne načrte?

Na osnovi odgovorov smo oblikovali pet kategorij:

1. prilagojenost razvojni stopnji učencev predpostavlja vsebinsko ustreznost psihofizičnim sposobnostim učencev na dani starostni stopnji;
2. koristnost, možnost praktične uporabe v vsakdanjem življenju;
3. vsebine, ki so v skladu z interesi učencev in ki lahko vplivajo na njihovo osebnost (motivacijo, čustvovanje);
4. sodobnost, aktualnost vsebin;
5. kognitivni kriterij: vsebine naj bodo sistematične, z možnostmi logičnega povezovanja (povezovanje z drugimi vsebinami in predmeti, možnosti transfera, upoštevanja predznanja učencev, didaktične možnosti posredovanja).

Med obema skupinama študentov (glede na število dni ped. prakse) v navajanju tovrstnih kriterijev ni opaziti pomembnejših razlik.

Komentirajte, kakšni sta po vašem mnenju mesto in vloga družbeno (socialno) pomembnih tem (npr. okoljska, mirovna vzgoja) v učnih načrtih?

Skoraj vsi študenti so dali tovrstnim problemom veliko pomembnost znotraj učnih načrtov šol.

Poudarili so, da so te teme še vedno zapostavljene, čeprav pa so trenutno veliko bolj prisotne kot pa so bile v preteklosti. Menijo tudi, da ni ustrezno osnovati posebnega šolskega predmeta, ki bi bil namenjen obravnavi vrednot. Veliko bolj ustrezno in učinkovito je integrirati tematiko vrednot v že obstoječa in družboslovno obarvana predmetna področja ali vsebine. Ustrezne vsebinske poudarke v zvezi z vrednotami je najbolje vključiti v pouk v čimbolj zgodnjih letih šolanja in v učencih vzbuditi aktiven ter kritičen pristop. Seveda sta pomembna tudi splošna razgledanost in znanje učitelja.

Tovrstna problematika je po mnenju študentov pomemben del družinske vzgoje, zato je vpliv izobraževanja v zvezi z vrednotami v veliki meri odvisen od predhodnih, z vzgojo izoblikovanih stališč in vrednot.

Pregled odgovorov študentov nam da tudi naslednje ugotovitve:

- obravnavanju vsebin s področja vrednot je potrebno dati posebno pozornost,
- posebej je potrebno poudariti družbeno pomembne teme, npr. okoljsko vzgojo in vzgojo za mir,
- izogibati se je potrebno izoliranemu obravnavanju teh tem, njihovemu spreminjanju v posebne, politično ali ideološko obarvane šolske predmete ter pretiranemu nagibanju k simplifikaciji in nestrokovnim pedagoškim pristopom.

V okviru tega vprašanja nismo (glede na trajanje pedagoške prakse) zaznali bistvenih razlik v stališčih obeh skupin študentov.

Naj na koncu pregleda ugotovitev, ki jih bomo kasneje razširili še z mnenji študentov, dobljenimi z intervjuji, dodamo še nekaj misli.

Ob in po reševanju vprašalnika o vrednotah in njihovem mestu v pedagoški praksi, so mnogi študenti iskreno priznali, da o tovrstni problematiki še niso poglobljeno razmišljali. Odgovarjanje na vprašanja (v okviru vprašalnika in intervjuja) je (kot so poročali) spodbudilo njihovo razmišljanje ter zavedanje o pomembnosti in aktualnosti problematike vrednot.

Izven zastavljenih vprašanj so mnogi študenti izrazili mnenje, da bi jih morala fakulteta bolje pripraviti za poučevanje vrednot v razredu. Znanje, kako poučevati vrednote (to pomeni predvsem živeti jih in jih znati ustrezno izražati navzven), kako oblikovati in preoblikovati stališča učencev do nekaterih perečih vprašanj sedanjega načina življenja ter vedenja, bi moralo postati nujen sestavni del dodiplomskega izobraževanja bodočih učiteljev.

Prvi pogoj za osebno in strokovno rast v tej smeri pa je študentovo zavedanje lastnih stališč in vrednot.

Kot smo že v začetku navedli, se večina vprašanih študentov zaveda, da so vrednote pomemben del učiteljeve poklicne vloge; še posebej v sedanjem času, ko govorimo o t.i. splošni krizi vrednot.

INTERPRETACIJA INTRVJUJEV

* Vseh šest bodočih učiteljic razrednega pouka je na vprašanje, ali so imele priložnost v času svojega institucionalnega izobraževanja doživeti, opazovati ali izvesti šolsko uro s tematiko vrednot, izrazilo mnenje, da je bilo takih ur veliko premalo ali celo nobene. Včasih so se tovrstne problematike dotaknili v okviru jezikovnih predmetov (slovenskega, angleškega jezika), ko je bil problem vrednot zastopan v sami vsebini ure ali obravnavani literaturi.

Do diskusij na temo vrednot je občasno prihajalo, ko so znotraj razredne skupnosti ali oddelka naleteli na vedenjske probleme ali probleme, ki so se dotikali odnosov med ljudmi.

Posebni šolski predmeti, npr. družbeno-moralna vzgoja (sedaj imensko ter vsebinsko prenovljena etika in družba), samoupravljanje s temelji marksizma ter obramba in zaščita, so ponujali krasno priložnost za spoznavanje teh problemov, žal pa so jih učenci doživljali kot suhoparno in odtujeno teoretiziranje.

Pri vseh teh predmetih so bili vsebinski poudarki, metode poučevanja ter /predvsem!/ obravnavane vrednote odvisne od osebnosti konkretnega učitelja, ki je ta predmet poučeval.

* Na vprašanje o metodah, ki bi bile za poučevanje vrednot posebej primerne, so študentke (na osnovi svojih lastnih izkušenj in razmišljanj) najpogosteje omenjale metodo diskusije, sodelovalnega (kooperativnega) učenja, sodelovanja s starši otrok in metodo projektnega dela.

K oblikovanju in razvijanju vrednot pripomore tudi analiza določenih življenjskih izkušenj, praktično delo (razne vrednostno obarvane akcije), oblikovanje dobrih odnosov med učenci in šolskim osebjem, skupinsko delo, teamsko delo ter mnoge druge šolske aktivnosti, kot so dopisovanje z vrstniki iz drugih (geografskih, socialnih, političnih in verskih) okolij, neverbalna komunikacija, interpretiranje poezije in leposlovja...

* V okviru vprašanja, katere so po njihovem mnenju neustrezne metode poučevanja vrednotno obarvanih tem, so študentke spregovorile predvsem o frontalni obliki pouka, za katerega je značilna čustvena nevpletenost učencev, potem razne direktivne metode poučevanja, npr. prepričevanja in učiteljevo sklicevanje na njegova lastna stališča in vrednote.

* V okviru intervjuja smo študentke zaprosili, da si priključijo v spomin in opišejo dogodek ali situacijo, ko je (znotraj razreda) prišlo do konflikta v zvezi z vrednotami. Zanimalo nas je, kako je učitelj ta konkretni konflikt obravnaval oz. ga reševal in, kako bi se ga lotila intervjuvana študentka.

Tri od intervjuvanih študentk so navedle primer konfliktna situacije, ki se je nanašala na versko problematiko. V vseh treh primerih je učitelj pokazal svojo osebno netolerantnost do veroizpovedi in je silil učenca v zanikanje njegovega verskega prepričanja. Učenci v razredu (dotični in ostali) so se ob tem počutili nespoštovane in zasramovane.

Ostale tri študentke so navedle tri različna področja, ki so bila zastopana v doživetih izkušnjah: narodnostna nestrpnost, fizična agresivnost in kraja.

V vseh treh primerih je učitelj reagiral preveč impulzivno, pri čemer je ignoriral mnenja učencev. To se je kasneje odražalo v slabih medosebnih odnosih.

* Na vprašanje, ki je intervjuvance usmerilo na razmišljanje o izkušnjah s področja okoljske vzgoje, smo dobili zelo poenotene odgovore. V intervjuju sodelujoče študentke so imele priložnost srečati različne zbiralne akcije (zbiranje starega papirja, stekla, rabljenih oblek), raziskovalne naloge in očiščevalne akcije. Zelo pomembno vlogo pa študentke pripisujejo sodelovanju med učitelji in starši učencev, ki naj bi bistveno prispevalo k bolj usklajenemu pristopu k poučevanju vrednot v šolski situaciji.

SKUPNE UGOTOVITVE MEDNARODNE PRIMERJALNE ŠTUDIJE

Avtorice vprašalnika o vrednotah v šoli in v izobraževanju učiteljev, Ling, Cooper in Burman (1993) so že na ATEE konferenci leta 1993 v Lisboni izpostavile pomembnost proučevanja vrednot ter s temi povezanih pristopov učenja in poučevanja. V vsakršno znanje so vpletena tudi stališča in vrednote, zato so učitelji in izobraževalni programi na nek način odgovorni za prezentacijo usklajenega, celostnega znanja, to pa zahteva prekinitev s tradicionalnim in strogo konvergentnim načinom razmišljanja ter reflektivno in kritično konfrontacijo z lastnimi stališči in vrednotami. Prav to naj bi bilo zagotovljeno v času institucionalnega izobraževanja bodočih učiteljev. Osvetljevanje in oblikovanje lastnih vrednot in razvijanje razumevanja različnih pogledov na vrednote je nujen pogoj za učiteljevo vlogo modela v šoli.

Naj navedemo še nekaj ugotovitev mednarodne primerjalne študije, ki je bila javno predstavljena na ATEE konferenci v Pragi, septembra 1994:

- * Med ugotovitvami raziskave v posameznih državah (Australija, Anglija, ZDA in Slovenija) opazimo mnoge podobnosti, nekateri pokazatelji pa so za vsako državo specifični.
- * Bodoči učitelji v Australiji vidijo osnovni cilj v zvezi s poučevanje vrednot v pozitivnem spoprijemanju s spreminjajočo se prihodnostjo in v vpletanju okoljskih konceptov v učne programe. Poučevanje vrednot mora biti integrirano v učni načrt, ne pa izolirano in mehanicistično. S tem mnenjem so skladna tudi mnenja ostalih sodelujočih držav.
- * Ameriški bodoči učitelji so mnenja, da bi se s problemom vrednot učenci bolje spoznavali pri specifični obravnavi ožjih tem. V učnih načrtih naj bi bile tovrstne teme konkretno navedene in opredeljene. V zvezi s tem mnenjem pa se bodoči

učitelji zavedajo, da obstaja možnost (eksplicitno ali implicitno izražene) socialne kontrole s strani sestavljalcev učnih načrtov. Ti bi lahko imeli nad učitelji in učenci preveliko moč vplivanja in zlahka bi svoboda vrednotnega oblikovanja postala vprašljiva.

- * Angleški študenti so izpostavili potrebo po razvijanju kritičnega mišljenja pri učencih in po zagotavljanju svobode izražanja različnosti v vrednotah in stališčih.

Primerjalna študija je nakazala nekatere smernice izobraževanja učiteljev, ki naj bi prispevale k večji usmerjenosti izobraževalnih institucij k vrednotni vzgoji.

- Učitelji bodočih učiteljev (visokošolski učitelji) morajo predstavljati pozitivni model svojim študentom tudi na področju vrednot, biti morajo odprti in široko razgledani ter diskusijsko naravnani. Poleg tega je pomembno, da študentom zagotavljajo pogoje medsebojnega spoštovanja, da dovolijo bodočim učiteljem, da se vedejo v skladu s svojim socialnim kontekstom in postanejo kritično reflektivni, sprejemljivi za različnost stališč, vrednot, mnenj in vidikov.
- Potrebno je razviti integriran program izobraževanja učiteljev, kjer bi bile vsebovane različne strategije učenja, poučevanja in reševanja problemov, povezanih s problematiko vrednot.
- S celotnim dodiplomskim izobraževanjem je potrebno oblikovati lik učitelja (bodočih učiteljev), ki bo poudarjal (bolje: s temi izhodišči živel) humanistično usmerjenost, tolerantnost, demokracijo, mir, medsebojno razumevanje in sodelovanje.

Ugotovitve mednarodne primerjalne študije predstavljajo potrditev tendence po oblikovanju globalne človeške skupnosti, ki bo temeljila na priznavanju medsebojnih razlik in podobnosti ter sodelovanju. Raziskava je nenazadnje tudi primer uspešnega raziskovalnega sodelovanja na področju izobraževanja učiteljev, ki se bo še nadaljevalo in bo gotovo botrovalo nekaterim vsebinskim spremembam na področju izobraževanja učiteljev v sodelujočih državah.

SKLEP

Vrednote so zelo občutljivo področje človekovega doživljanja. So zelo osebne in hkrati družbene, zelo subtilne in hkrati trdožive, so pravica in hkrati velika dolžnost, so človeku nedotakljive, svete in hkrati podrejene širšim družbenim interesom. Kakšno je njihovo mesto v šoli in v procesu izobraževanja učiteljev, je lahko predmet večnih diskusij, dilem in različnih argumentov, jasno pa je, da v šoli so in bodo prisotne, saj je šola socialna institucija, ki udejanja svojo vzgojno-izobraževalno

nalogo preko socialne interakcije. Socialna interakcija pa je eden temeljnih dejavnikov oblikovanja vrednot pri človeku.

Bistveno vprašanje, ki se nam ob tem zastavlja, torej ne sme biti vprašanje Vrednote v šolo - da ali ne, temveč vprašanje, Vrednote v šolo - kdaj, kje in kako?

LITERATURA

1. LING, L., COOPER, M. & BURMAN, E. (1993): Values, caught or taught? Paper presented at the ATEE Annual Conference in Lisbon, Portugal.
2. LING, L., COOPER, M. & BURMAN, E. in drugi sod.(1994): Values for a changing context; A global perspective. A report of an international study, presented at the ATEE Annual Conference in Prague, Czech rep.
3. LING, L., LING, P. (1994): Values and evaluation - meaning and measuring. Paper presented at the ATEE Annual Conference in Prague, Czech rep.
4. KOSTER,B., KOTHAGEN,F.& SCHRIJNEMAKERS,H.(1993): Between entry and exit: How student teachers change their educational values under the influence of teacher education. Paper presented at the ATEE Annual Conference in Lisboa, Portugal.
5. HERMANS, J., CRETON, H.(1993): Moral education at school and the role which teacher education can play - between claim and reality. Paper presented at the ATEE Annual Conference in Lisboa, Portugal.
6. PEDIČEK, F. (1993): Etika v šoli. Vzgoja in izobraževanje,ZRSŠŠ, 6/93, Ljubljana.
7. POLAK, A., RAZDEVŠEK-PUČKO, C. (1994): Values for a changing context: A global perspective. A report of slovenian research. Paper presented at the ATEE Annual Conference in Prague, Czech rep.
8. MUSEK, J. (1993): Osebnost in vrednote. Educy, d.o.o., Ljubljana.